

**Am mai putea rupe „cercul vicios al politizării” în România de astăzi ?
Despre politică, politicianism și științele politice în orizontul psihocultural
al societății românești**

**(Could we still break the "vicious cycle of politicization" in today's Romania ?
About politics, politicking and political sciences in the psychocultural
horizon of Romanian society)**

Anton CARPINSCHI

Abstract

In the circumstances of the dramatic decrease in the quality of political life and the educational level in Romania today, this essay advances to the confluence of political theory, cognitive psychology and educational management a theme, two stop-frames and two hypotheses. Together, these shapes the sketch of a possible scenario with ameliorative potential targeting politics and political sciences faced with the politicization of public administration and other pathologies of the political metabolism of Romanian society. Going beyond the powers of a single researcher, the theme and sketch of such a scenario could occasion the beginning of a real collaboration of political science specialists and responsible politicians engaged in breaking the "vicious circle of politicization" in today's Romania.

Keywords: *vicious circle of politicization; psychocultural profile of Romanian society; political metabolism of society; double status of political sciences.*

Începutul. „Motorul revoluției s-a blocat înainte de a fi ambalat; s-a pornit cu frâna trasă, domnule profesor!”

În anii 1990, pe când participam la activitatea Consiliul National de Evaluare Academică și Acreditare (CNEAA), am avut ocazia să observ cum oameni și structuri politice noi, sau aparent noi, din Ministerul Educației și Învățământului, din partidele politice și din facultăți începeau să exercite presiuni sau doar „nevinovate” influențe asupra mediului academic, mai precis, asupra Comisiilor de specialitate din cadrul CNEAA. Cum eu participam la Comisia de politologie, jurnalism și științele comunicării (PJSC), această presiune era și mai palpabilă. Cu vechea presiune ideologică și controlul organului politic eram obișnuit din vremea comunismului, dar atunci, în pragul unui „nou început”, mai nutream speranțe pentru dezvoltarea învățământului universitar într-un climat de libertate intelectuală. După decenii de ascultare ideologică întrezăream șansele dezvoltării unor facultăți și departamente de științe politice occidentalizate, puternic profesionalizate, capabile să pregătească noii specialiști și noua conștiință critică a societății românești.

Dar, nu după mult timp petrecut în ședințele CNEAA și pe teren, vizitând facultățile și departamentele de științe politice mai vechi și pe cele în curs de înființare, a trebuit să mă trezesc la realitate. Dincolo de inerțiile birocratice și de reflexele autoritarist-comunistoide ale vreunui politician ajuns întâmplător ministru al educației și învățământului, începea să se simtă mirosul

cântăresc sechelele mentalității comuniste în profilul psihocultural al populației României? Cum ar putea contribui științele politice și corpul academic la consolidarea statutului învățământului universitar politologic din România? Treptat, am realizat că aceste întrebări mă călăuzeau spre conturarea unei *teme de reflecție* care, de fapt, mă însoțea de mult timp.

În circumstanțele scăderii dramatice a calității vieții politice și a nivelului educațional al populației în România, acest eseu propune o temă presantă pentru politologi și pentru oamenii politici responsabili: *Politica, politicianismul și științele politice în orizontul psihocultural al societății românești*. O temă presantă având în vedere impactul deficiențelor profilului psihocultural al societății românești asupra tuturor aspectelor vieții noastre publice și private și, de asemenea, gravitatea situației economico-financiare, ravagiile politicianismului și ale deprofesionalizării, problemele cercetării și ale învățământului universitar politologic din România. Ordonarea gândurilor în siajul unei teme vizând provocările vieții politice, deficiențele psihoculturale ale societății românești și impactul acestora asupra statutului științelor politice m-au condus, prin reamintirea propriilor experiențe civice și profesionale, spre două stop-cadre și două ipoteze. Pe baza informațiilor furnizate de cele două stop-cadre, am proiectat două ipoteze complementare referitoare la *posibilitatea* consolidării statutului *epistemic*, respectiv, a statutului *instituțional* al științelor politice în România de astăzi.

Plecând de la relațiile complicate dintre politicieni și politologi și de la nevoia autoreglementării *lobby*-ului profesionist în spiritul etosului civic, cele două ipoteze presupun, în subsidiar, că statutul științelor politice în România s-ar putea consolida prin colaborarea instituționalizată și sistematică a politologilor și politicienilor responsabili capabili să gestioneze reformele structurale ale unui *Proiect* de țară. Acest demers *circumstanțial-condițional* ar putea fi perceput ca o *schită* pentru gândirea unui *posibil scenariu psihocognitiv și instituțional cu potențial ameliorativ pentru viața politică românească*. Depășind puterile unui singur cercetător, tema avansată ar putea prilejui începutul unei colaborări a specialiștilor în științe politice și a oamenilor politici responsabili, angajați în ruperea „cercului vicios al politizării” în România de astăzi. Să ne oprim, acum, asupra fiecărei componente a acestui scenariu proiectat la întâlnirea teoriei politice cu psihologia cognitivă și managementul educațional.

Primul stop-cadru: „Crevedia și 2 Mai, Botoșani și top Shanghai” sau cercul vicios al politicianismului în România de astăzi

„Patronii «azilelor groazei» aveau conexiuni certe, probate, cu soții Firea și Pande, plus legături cu funcționari influenți din anturajul acestora. Agentul care l-a oprit pe criminalul din 2 Mai a sunat «mai sus» și i s-a închis telefonul în nas. Părinții beizadelei erau cunoscuți drept cămătari bine înfiți în sistem din anii '90. Stația care a explodat la Crevedia funcționa ilegal. Aparținea unui primar PSD și trebuia să fie închisă de un alt primar PSD. Spitalul din Botoșani unde a murit cu zile tânăra gravidă era condus de un lăcătuș mecanic de la PSD, numit de șefa PSD a Consiliului Județean. Puțin probabil ca managerul de spital să nu fi împărțit lefa cu partidul, dacă nu cumva chiar cu șefa care l-a numit în funcție”². Protejat de o autonomie universitară răstălmăcită, acest model clientelar a pătruns și în multe universități devenite, pe bani, fabrici de diplome fără valoare. „În ciuda «României educate», viitorul pare și mai sumbru după ce și UBB Cluj a ieșit din topul primelor 1000 de universități din lume (Shanghai), unde regăsim însă instituții

² Cosmin Pașca, „Crevedia și 2 Mai, Botoșani și top Shanghai”, în *Ziarul de Iași*, 29 august 2023, disponibil la <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/crevedia-si-2-mai-botosani-si-top-shanghai--361381.html>, consultat la 18 octombrie 2023.

de prin Estonia și Lituania”³.

De factură impresionistă, acest stop-cadru surprinde la suprafața vieții politice cercul vicios al politizării/deprofesionalizării instituțiilor statului și administrației publice în România de astăzi. În spatele căminelor de bătrâni devenite „azilele groazei”, a accidentului fatal din stațiunea 2 Mai provocat de un tânăr drogat lăsat să circule liber de poliția rutieră, a decesului tinerei gravide lipsite de asistență medicală într-un spital din Botoșani, a clasării dezamăgitoare a universităților românești în topurile internaționale și a atâtor alte situații grave și insecurizante, deslușim uriașul cerc vicios care a paralizat energiile unei părți însemnate a societății românești. Menținerea intenționată a multor zone ale țării într-o stare de subdezvoltare economică, înapoiere culturală și expunere la controlul discreționar și corupția administrației locale și centrale; controlul cvasi total în teritoriu al conducătorilor locali și al clientelei politice prin cumpărarea voturilor populației dependente de ajutoarele sociale; controlul partidocratic al „selectării” reprezentanților autorităților locale și centrale; deprofesionalizarea managementului guvernamental și administrativ; „știrbirea” independenței justiției și influențarea deciziilor judecătorești în marile și „micile” dosare de corupție; pasivitatea și lipsa soluțiilor din partea mediului universitar paralizat, deseori, printr-o interpretare vicioasă a libertății academice... sunt doar câteva cazuri din numeroasele manifestări ale cercului vicios al deficiențelor comportamentale și caracteriale pe care noi – ca persoane, cetățeni, societate, partide, stat, administrație – îl perpetuăm de foarte multă vreme prin ignoranță, comoditate și incompetență.

Un diagnostic atât de grav necesită, desigur, anumite explicații vizând profilul psihocultural al societății românești. Referindu-se într-o solidă monografie cognitiv-experimentală la psihologia românilor, profesorul Daniel David demonstrează pe baza unor ample cercetări de teren că: „(...) profilul psihocultural al românilor este dominat de neîncrederea în oameni, ceea ce ne face mai puțin toleranți și cooperanți cu ceilalți pentru binele comun (cooperarea noastră este în mare parte una de supraviețuire, nu de succes). Lipsa de cooperare nu ne permite să ne folosim potențialul intelectual și creativ, care generează performanțe sub nivelul său”⁴. Lipsa de cooperare și încredere provine însă, în mare măsură, din tarele sistemului educațional românesc. Scăderea numărului profesorilor, existența unui personal demotivat, degradarea profilului moral al unei mari părți a profesorilor, elevilor și familiilor acestora a condus la o rată ridicată a abandonului școlar, 16% față de 10% în UE în 2022⁵, și la scăderea dramatică a nivelului educativ al elevilor. „Un copil născut astăzi în România își atinge doar 58% din potențialul productiv, cel mai scăzut nivel din Uniunea Europeană”, iar economia românească ar putea avea o creștere mult mai mare cu un aport mai consistent dinspre sistemul educațional. Acesta este mesajul care vine dinspre un investitor important în piața bancară românească, grupul *Erste* din Austria⁶.

³ *Ibidem*.

⁴ Daniel David, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, Editura Polirom, Iași, 2015, p. 319.

⁵ Ramona Cornea, „România este pe primul loc în Uniunea Europeană după rata abandonului școlar. În 2022, ponderea tinerilor români care au părăsit devreme sistemul de educație și formare a fost de 16%. Media Uniunii Europene a fost de 10%”, în *Ziarul financiar*, 25 mai 2023, disponibil la [România este pe primul loc în Uniunea Europeană după rata abandonului școlar. În... \(zf.ro\)](https://www.zf.ro/romania-este-pe-primul-loc-in-uniunea-europeana-dupa-rata-abandonului-scolar-in-2022), consultat la 20 octombrie 2023.

⁶ Adrian Panaite, „Document remis clienților de proprietarul BCR: Un copil născut azi în România atinge doar 58% din potențialul productiv, cel mai scăzut nivel UE. Rezultate foarte slabe ale testelor PISA la citire, matematică, științe”, în *Profit.ro*, 4 noiembrie 2023, disponibil la www.profit.ro/stiri/social/grafice-document-remis-clienților-proprietarul-bcr-copil-nascut-azi-romania-atinge-58-potențialul-productiv-cel-scazut-nivel-ue-rezultate-foarte-slabe-testelor-pisa-citire-matematica-stiinte-21366441, consultat pe 6 noiembrie 2023.

De altfel, la rezultate asemănătoare ajunsese și o cercetare efectuată în anii 2001-2002 de specialiști ai Universităților din București, Iași și Cluj sub coordonarea profesorului Adrian-Paul Iliescu: „Principalul handicap al României nu este înapoierea tehnologică sau cognitivă, ci înapoierea instituțională (...). Cultura politică locală este în multe aspecte defavorabilă soluționării instituționale a problemelor (încurajează soluții personalizate, recurgerea la soluții deviante, scurtcircuitarea rutelor instituționale etc.). Contextul social rezultat este, în mod paradoxal, favorabil perpetuării devianței comportamentale (...). Întârzierea instituțională încurajează deficiențele cronice ale mentalității, iar deficiențele mentalității exacerbează disfuncțiile instituționale”⁷. Ne mișcăm, așadar, într-un cerc vicios bântuit de reverberațiile unui trecut geopolitic și etnocultural complicat și de un retard istoric ale cărui sechele dureroase le resimțim din plin și acum. Venite din adâncurile etnogenezei poporului român și întreținute pe parcursul istoriei sale complicate, neîncrederea și duplicitatea au lăsat urme adânci în profilul psihocultural al populației actuale a României. Faptul că de peste un secol și jumătate noi, ca popor al României moderne, nu reușim să valorificăm potențialul profilului psihologic profund – deși potențialul intelectual al românilor este la nivelul oricărui popor dezvoltat din Lumea Occidentală – rămâne o provocare neonorată și după căderea regimului comunist.

Deosebit de grav este faptul că unele trăsături negative ale profilului psihocultural, printre care și fenomenul „gândirii captive”, întrețin numeroase disfuncționalități în mediul cultural-instituțional, diminuând astfel șansele valorificării potențialului intelectual al poporului român. Suprapunerea și acumularea acestor trăsături lungi perioade de timp a lăsat urme adânci nu numai în comportamentul oamenilor de-a lungul generațiilor, ci și în funcționarea societății și a instituțiilor. A te preface că ești altceva sau a te prezenta ca altcineva decât ești cu adevărat, a revendica merite inexistente, a-ți fabrica cv-uri pe cât de pompoase pe atât de false, a-ți ascunde sau a-ți înfrumuseța trecutul politic, de exemplu cel al cooperării cu poliția politică în regimul comunist, marchează multe destine personale și cariere politice în România postcomunistă. Conduși de un comportament duplicitar, numeroși deputați, senatori, primari, consilieri județeni, municipali și comunali au trecut în ultimii peste treizeci de ani pe la toate partidele, fie ele cripto-comuniste, pseudo-socialiste, naționalist-populiste, pseudo-liberale sau presupus ecologiste.

În aceste circumstanțe, apartenența ideologică la un partid a devenit o falsă etichetă. „În România, partidele mizează mult pe posibilitatea de a face numiri în administrație, căci este cea mai bună cale de a-și mobiliza militanții. Cu cât o societate este mai săracă, cu atât clientelismul este mai larg. Doctrinile, ideile politice, scopurile «ideale», au o slabă capacitate de a mobiliza oamenii în activitățile de partid. De aceea, societatea românească se află într-un cerc vicios. Politizarea excesivă conduce la o administrație slabă și coruptă, ceea ce perpetuează sărăcia și reproduce, în cele din urmă, modelul clientelar. Apoi lucrurile sunt luate de la început, cu fiecare ciclu electoral”⁸. De aici, încrederea scăzută în oameni și-n instituții, deficiențele de cooperare în folosul comun și în solidaritatea civică, tendința de a distorsiona realitatea prin exagerarea trăsăturilor pozitive (orgoliul tipic complexului de superioritate) dar și a celor negative (scepticismul și cinismul tipic complexului de inferioritate). În discursul nostru cotidian, oscilăm adesea de la afișarea unei mândrii naționale exagerate (protocronismul românesc, expresie a unui complex de superioritate) la atribuirea tuturor greșelilor românilor (complexul de inferioritate).

⁷ Adrian-Paul Iliescu (coord.), *Mentalități și instituții. Carențe de mentalitate și înapoiere instituțională în România modernă*, Ars Docendi Publishing House, București, 2002, p. 7.

⁸ Horațiu Pepine, „Cercul vicios al politizării. Una din promisiunile repetate și mereu neonorate de toate guvernele este aceea a depolitizării funcției publice”, în *Deutsche Welle*, 12 iulie 2011, disponibil la [Cercul vicios al politizării – DW – 12.07.2011](https://www.dw.com/en/cercul-vicios-al-politizarii/a-16111111), consultat la 23 octombrie 2023.

Mai mult, aş putea spune că afişarea unui complex de superioritate este expresia inversă a unui complex de inferioritate. Am putea ieşi, cumva, din această situaţie? Altfel spus, de ce nu reuşim să ne autoevaluăm cât mai corect posibil şi să valorificăm, astfel, fondul psihocultural al societăţii româneşti?

Al doilea stop-cadru sau de ce nu reuşim să valorificăm fondul psihocultural al societăţii româneşti. O perspectivă comparativă cu valenţe instructiv-stimulative

Idea de la care pornesc este aceea că prin compararea validată ştiinţific a profilelor psihoculturale ale naţiunilor, am putea înţelege dintr-o perspectivă cuprinzătoare şi obiectivă de ce nu reuşim să punem în valoare fondul psihocultural al societăţii româneşti. Mai mult, oneşti şi bine intenţionaţi, am putea recunoaşte că o perspectivă comparativă interculturală ar putea inspira şi stimula mediile academice şi politice, comunitatea politologilor şi pe oamenii politici responsabili din România în proiectarea unor politici sectoriale recuperatorii şi modernizatoare. Pentru a pune în valoare această idee, aveam nevoie de un *stop-cadru cu potenţial comparativ validat ştiinţific*. În aceste circumstanţe, m-am gândit că Şcoala olandeză de psihologie cognitivă şi management intercultural, recunoscută pe plan internaţional, ar putea să îmi dea o mână de ajutor. Mai precis, mă refer la „modelul dimensiunilor culturale ale societăţii” conceput de profesorul Geert Hofstede şi colaboratorii săi⁹ şi la „modelul celor 7 imagini mentale ale culturii naţionale” elaborat de profesorul Huib Wursten¹⁰.

Folosind o bază de date reprezentativă la nivel global şi eşantioane bine calibrate pe ţări şi culturi naţionale, Geert Hofstede a identificat cu ajutorul tehnicilor statistice şi a analizei factoriale un set de dimensiuni valorice referenţiale pentru orice analiză evaluativă socioculturală. „Modelul standard al dimensiunilor culturale” ne oferă prin setul său de dimensiuni valorice referenţiale – distanţa faţă de putere; individualism *vs* colectivism; masculinitate *vs* feminitate; evitarea incertitudinii şi orientarea pe termen lung *vs* complicitatea cu incertitudinea şi improvizaţia pe termen scurt; permisivitate *vs* constrângere – o serie de informaţii utile pentru o explicaţie-cadru privind existenţa anumitor trăsături culturale într-o ţară anume. Sintetizând informaţiile, datele şi scorurile obţinute printr-o serie de aplicaţii ale modelului Hofstede în România, am putea configura un cadru de cercetare capabil să ne ofere o imagine asupra profilului psihocultural al societăţii româneşti actuale¹¹.

Din perspectiva modelului dimensiunilor culturale, putem spune că societatea românească se caracterizează printr-un scor mare la indicatorul distanţei faţă de putere. Aceasta înseamnă că,

⁹ Geert Hofstede, *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, 2 nd Edition, Sage Publications, 2001; vezi şi G. Hofstede, G. J. Hofstede şi M. Minkov, *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. 3 rd Edition. Mc Graw Hill, 2010.

¹⁰ Huib Wursten, *The 7 Mental Images of National Culture. Lading and Managing in a Globalized World*, Hofstede Insights, 2019; Sergio Caredda, *The 7 Mental Images of National Culture by Huib Wursten*, 17 aprilie 2020, disponibil la [Book Review: The 7 Mental Images of National Culture by Huib Wursten | Sergio Caredda](#).

¹¹ „Geert Hofstede – Cele 5 dimensiuni culturale (+România)”, disponibil la [Geert Hofstede – Cele 5 dimensiuni culturale \(+România\) – AccesisPro \(wordpress.com\)](#); Adina Luca, *Where Do We Stand - A Study On The Position of*, disponibil la [Adina Luca - Where Do We Stand - A Study On The Position of | PDF | Collectivism | Leadership \(scribd.com\)](#); Andrei Bogatu, *Romania Din Perspectiva Dimensiunilor Culturale Dupa Metoda Lui Geert Hofstede*, disponibil la [Romania Din Perspectiva Dimensiunilor Culturale Dupa Metoda Lui Geert Hofstede | PDF \(scribd.com\)](#); Ioan Mihuţ & Dan Lungescu, *Dimensiuni culturale în managementul românesc*, disponibil la [Microsoft Word - 1.doc \(managementmarketing.ro\)](#).

în lipsa unui simț civic dezvoltat și a unei societăți civile bine organizate, românii își exprimă preferința pentru centralizarea puterii și pentru liderii paternaliști și populiști (I. Iliescu, N. Văcăroiu, M. Ciolacu, N. Ciucă etc.). Trăim într-o societate care favorizează concentrarea puterii și (re)alocarea resurselor prin relații informale, neprincipiale și nu prin distribuția funcțională și descentralizarea teritorială a instituțiilor de putere și administrație politică („baronii locali” și clientela politică a acestora); o societate care nu încurajează controlul comportamentului social prin acordarea meritorie a recompenselor (traficul de influență, salariile privilegiaților numiți politic în instituțiile și consiliile de administrație ale companiilor de stat, „pensiile speciale”); o societate în care prejudecățile și regulile nescrise ale grupului sunt mai importante decât legile și normele juridice ale societății (traficul de influență, mafia, interlopia); o societate cu un grad ridicat de discriminare de gen și vârstă, cu prejudecăți și rele tratamente la adresa persoanelor în vârstă („azilele groazei”) și a femeilor (violența domestică, traficul de persoane și rețelele de prostituție). Într-un astfel de tip de societate, cu un nivel crescut al colectivismului conservator și masificant, pe alocuri obscurantist și retrograd, inițiativele individuale autonome și creative sunt percepute mai degrabă ca o amenințare la adresa pasivității și complicității colective. În ceea ce privește evitarea incertitudinilor, populația românească prezintă un nivel ridicat de evitare a schimbărilor percepute cel mai adesea nu ca oportunități de dezvoltare, ci ca incertitudini pline de riscuri și pericole.

Valorificând contribuțiile lui Geert Hofstede și ale colaboratorilor săi, profesorul Huib Wursten a propus, la rândul său, „modelul celor 7 imagini mentale ale culturii naționale”, perceput ca un ghid de conducere și management intercultural într-o lume globalizată. Acest model arată că o înțelegere cuprinzătoare și semnificativă a culturilor naționale nu poate fi realizată prin simpla comparare a celor șase dimensiuni culturale separat, țară cu țară. „Întregul este mai mult decât suma părților!” îmi reamintea profesorul olandez într-o conversație particulară. O înțelegere cuprinzătoare a unei culturi naționale sau a alteia poate fi obținută prin gruparea țărilor pe baza combinației dimensiunilor lor culturale cuantificate în funcție de valoare. Combinând dimensiuni culturale precum distanța față de putere, individualism vs colectivism, masculinitate vs feminitate, evitarea incertitudinii etc., Huib Wursten a identificat 7 grupuri de modele comportamentale pe care le-a numit „7 imagini mentale”, deoarece fiecare grup oferă o „imagine” a modului în care modelele organizaționale care polarizează construirea națiunii apar în mintea oamenilor.

Fiecare imagine mentală reprezintă un grup de țări care au anumite caracteristici comune prin care oamenii își gestionează acțiunile în mediul lor sociocultural. Descrise pe scurt, iată cele 7 imagini mentale:

- 1) *Competiția* („câștigătorul ia tot”). Culturi competitive cu o mică distanță față de putere, individualism accentuat, masculinitate ridicată, curaj și slabă evitare a incertitudinii (Australia, Noua Zeelandă, Marea Britanie, SUA).
- 2) *Rețeaua* (consensul). Culturi extrem de individualiste, feminine cu o mică distanță față de putere, în care toată lumea este implicată în procesul de luare a deciziilor (Scandinavia și Țările de Jos).
- 3) *Mașină bine unsă* (comanda). Societăți individualiste cu o mică distanță față de putere și o puternică evitare a incertitudinii, cu proceduri și reguli atent echilibrate, dar nu prea multă ierarhie (Austria, Germania, Cehia, Ungaria și Elveția germanofonă).
- 4) *Piramida* (loialitate, ierarhie și ordine implicită). Culturi colectiviste cu o mare distanță de putere și o puternică evitare a incertitudinii (Brazilia, Columbia, Grecia, Portugalia, Țările arabe, Rusia, Taiwan, Coreea de Sud și Thailanda).
- 5) *Sistemul Solar* (ierarhie și fișe standardizate de post). Acest grup cultural este ca

piramida, dar mai individualist (Belgia, Franța, nordul Italiei, Spania și Elveția francofonă).

- 6) *Familia* (loialitate și ierarhie). Culturi colectiviste cu o distanță mare față de putere, cu grupuri puternice și lideri paternaliști (China, Hong Kong, India, Indonezia, Malaezia, Filipine și Singapore, Țările arabe).
- 7) *Japonia ca a șaptea imagine mentală* (echilibru dinamic). Modelul japonez este singular în acest „cluster” datorită combinației unice de dimensiuni care nu se regăsește în niciuna dintre cele șase imagini mentale anterior prezentate. Japonia are o distanță medie față de putere, un individualism mediu, o evitare a incertitudinii foarte puternică și un scor ridicat de masculinitate¹² (Wursten, 2019, p. 24).

Referindu-ne la aplicarea modelului celor șapte imagini mentale în cazul României, aș estima că, prin o serie de indici – distanța mare față de putere, autonomia individuală scăzută, confruntarea temătoare și plină de neîncredere a incertitudinii, distribuția nefuncțională și discriminatorie a puterii, acordarea neprincipială a recompenselor, tratamentul discriminatoriu față de genul feminin și de vârstnici –, profilul psihocultural al societății românești ar putea fi recunoscut prin imaginea mentală a *piramidei birocratice nefuncționale într-o societate insuficient dezvoltată*. Dar, ideea de la care am pornit în această aventură cognitivă interculturală este aceea că, dincolo de înțelegerea prin comparație a cauzelor deficiențelor noastre psihoculturale, o perspectivă comparativă științific elaborată ne poate instrui, inspira și stimula pentru proiectarea unor politici sectoriale recuperatorii și modernizatoare. Fiecare din cele șase dimensiuni ale modelului culturii naționale (Hofstede), fiecare din cele șapte imagini mentale ale culturii naționale (Wursten) oferă sugestii pentru avansarea unor ipoteze vizând ameliorarea vieții politice în România și consolidarea statutului științelor politice.

Prima ipoteză. Despre statutul epistemic al științelor politice în România de astăzi și profilul psihocultural al societății românești. Un autoproiect educativ în orizont psihocognitiv

Informațiile furnizate de cele două stop-cadre m-au condus spre elaborarea primei ipoteze. Potrivit acesteia, *consolidarea statutului epistemic al științelor politice în România zilelor noastre presupune cooperarea sistematică a comunității politologilor și a politicienilor responsabili într-un program coerent de contracarare a deficiențelor psihoculturale ale societății românești*. Din perspectiva acestei ipoteze, un program coerent de contracarare a deficiențelor psihoculturale ale societății românești ar trebui să urmărească ameliorarea proceselor gândirii și a tehnicilor utilizării limbajului, exersarea atenției, memoriei și emoțiilor pozitive, antrenarea creativității și abilităților de rezolvare a problemelor, cultivarea valorilor morale și a tăriei de caracter. Efectele unui asemenea program educativ de factură *psihocognitivă* s-ar răsfrânge și asupra climatului instituțional din învățământul universitar politologic și, implicit, asupra statutului științelor politice.

Dar, ameliorarea profilului psihocultural al societății românești ar trebui să înceapă cu fiecare dintre noi, cu fiecare membru al comunității politologilor din România, prin *asumarea unui program autoeducativ în orizont psihocognitiv*. Inspirat de dinamica tipurilor gândirii – direcționată/nedirecționată, algoritmică/euristică, reproductivă/inovativă, divergentă/convergentă, inductivă/deductivă, verticală/laterală, pozitivă/negativă, vigilă/autistă, realistă/magică, eficientă/neeficientă etc. –, *autoproiectul psihocognitiv* avansat în acest eseu vizează cultivarea

¹² Huib Wursten, *op. cit.*, p. 24.

*gândirii interogativ-călăuzitoare, aprofundarea gândirii problematizant-reflexive, exersarea gândirii comparativ-evaluative, stimularea gândirii dialogal-comprehensive, intervenția gândirii discursiv-pragmatică*¹³. Succesiunea acestor tipuri de gândire surprinde succesiunea propriilor mele căutări într-un proces al gândirii care, gândindu-se pe sine, vizează ameliorarea gândirii mele de cetățean și teoretician al politicului. Psihologii cognitivi au denumit acest proces de „autocontrol al gândirii” *metacogniție*¹⁴. În fond, în măsura în care suntem conștienți de ceea ce se întâmplă în propria noastră gândire, practicăm metacogniția. „Cunoștințele metacognitive reprezintă – după cum aserta unul din pionierii studiilor metacognitive – cunoștințele sau convingerile stocate despre sine și despre ceilalți ca agenți cognitivi, despre sarcini, despre acțiuni sau strategii și despre modul în care toate acestea interacționează pentru a afecta rezultatele oricărui tip de întreprindere intelectuală. Experiențele metacognitive sunt experiențe cognitive sau afective conștiente care au loc în timpul activității mentale și privesc orice aspect al acesteia (...)”¹⁵. Voi prezenta, în continuare, schița unui autoproiect psihocognitiv, de fapt, propriul meu *exercițiu metacognitiv cu finalitate instructiv-educativă în orizont psihocultural și politic*.

Autoproiectul psihocognitiv articulează o serie de tipuri ale gândirii experiențiate personal și pune în valoare interacțiunea acestora. În ceea ce privește *gândirea interogativ-călăuzitoare*, experiența mi-a arătat că, de multe ori, interogațiile călăuzitoare deschid perspective inovatoare. Însuși modelul autoproiectului psihocognitiv este, după cum s-a putut observa până acum, rezultatul unui șir de întrebări călăuzitoare deschizătoare de perspective, problematizări și posibile soluții. Provocate de problemele statutului epistemic și instituțional al științelor politice în România zilelor noastre, interogațiile generează problematizări, altfel spus, generează testări ale gândirii și căutări de soluții la problemele cu care ne confruntăm. Generat de propriile experiențe existențiale, profesionale, civice, un asemenea demers problematizant devine o explorare reflexiv-experiențială a orizonturilor propriei minți în exercițiul gândirii. Aceasta este *gândirea problematizant-reflexivă*, „motorul” autoproiectului psihocognitiv asumat de un politolog angajat în de-construcția și re-construcția mentală a profilului psihocultural al societății românești și în evaluarea impactului acestuia asupra metabolismului politic al societății. În ceea ce privește *gândirea comparativ-evaluativă*, faptul că noi, românii, oscilăm deseori între afișarea penibilă a unui complex de superioritate (protocronismul românesc) și asumarea, la fel de penibilă, a unui complex de inferioritate (atribuirea tuturor greșelilor și defectelor românilor) ne arată, odată în plus, importanța cultivării unei gândiri evaluative corecte bazate pe comparații oneste și semnificative bine argumentate științific. *Gândirea dialogal-comprehensivă*, la rândul său, gândirea capabilă de înțelegerea profundă, cuprinzătoare și anticipativă atât de utilă pentru contracararea unor deficiențe ale profilului psihocultural al societății românești ar putea fi stimulată prin dialogurile interioare și dialogurile interpersonale, nu întotdeauna comode, dar totdeauna necesare și utile. În sfârșit, *gândirea discursiv-pragmatică* este aceea care valorifică demersul mental prin aplicarea acestuia în interacțiunea comunicativă și practica social-politică. Aflată la întâlnirea cunoașterii-comunicării-acțiunii, gândirea discursiv-pragmatică operaționalizează conceptele și structurile conceptuale, testează conceptele și actele gândirii în

¹³ Anton Carpinschi, *Ieșind din mintea captivă*, Editura Universității „Alex. I. Cuza” din Iași, 2020, și „Towards A Culture of Innovation. How Could The Innovative Spirit Be Cultivated in The Romanian University Environment?”, in *Journal of Intercultural Management and Ethics (JIME)*, Issue No. 3, 2020, pp. 85-99.

¹⁴ J. H. Flavell, „Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry”, in *American Psychologist*, 34/1979, 906-911, disponibil la [Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. \(apa.org\)](https://doi.org/10.1037/0003-0653.34.7.906) și P. Carruthers, „Two concepts of metacognition”, in *Journal of Comparative Psychology*, 128(2)/2014, pp. 138-139, disponibil la [Two concepts of metacognition. \(apa.org\)](https://doi.org/10.1037/a0035888).

¹⁵ J. H. Flavell, *op. cit.*

practica discursului interactiv urmărind punerea într-un dialog real și eficient a științei și practicii politice, a politologilor și politicienilor.

Prin cultivarea gândirii interogativ-călăuzitoare, aprofundarea gândirii problematizant-reflexive, exersarea gândirii comparativ-evaluative, stimularea gândirii dialogal-comprehensive, intervenția gândirii discursiv-pragmatică, cred că în comunitatea politologilor s-ar putea coagula un adevărat *centru ideational*, iar *modelele psihoculturale* metabolizate prin activarea acestor tipuri de gândire ar ajunge să configureze, în timp, *profilul psihocultural* al respectivei comunități. Modelele psihoculturale ar putea deveni socialmente efective prin activarea unor *rețele operaționale* în interiorul comunității, precum și între respectivele comunități și diversele medii politice și socioculturale. Nodurile acestor rețele – *interacțiunile comunicative, brainstorming-urile, impactul instituțional, feedback-ul evaluativ* – ar lega interogațiile călăuzitoare, reflecțiile problematizante, evaluările comparate, dialogurile comprehensive, intervențiile discursiv-pragmatică, modelele psihoculturale inovatoare printr-un circuit de idei și motivații, proiecte și acțiuni cu extensie în diferite medii politice și socioculturale. Așadar, din perspectiva autoproiectului psihocognitiv avansat aici, mai multe interogații călăuzitoare; mai multe reflecții problematizante; mai multe comparații și evaluări judicioase, bine argumentate; mai mult dialog și comprehensiune prin transpunerea în medii socioculturale și politice variate; mai multe interacțiuni comunicative ar consolida statutul epistemic și, implicit, statutul instituțional al științelor politice contribuind, astfel, la ameliorarea profilului psihocultural al comunității politologilor și, poate, la creșterea impactului acesteia asupra celorlalte medii socioculturale și politice.

Conceput în orizontul filosofiei aplicate, psihologiei cognitive și managementului educațional, acest *proiect autoeducativ în orizont psihocognitiv* ar trebui gândit în rezonanță cu specificul psihocultural al comunității academice avute în vedere. Diferit de modalitățile impersonale, reproductive, descriptive, formale, plate și repetitive mult prea prezente în cursurile, seminariile, rapoartele și documentele din ședințele noastre departamentale, un proiect autoeducativ utilizând interogații călăuzitoare și creative, reflecții problematizante, evaluări comparative judicioase, dialoguri interioare și interpersonale cu valențe comprehensive, interacțiuni comunicative eficiente ar schimba în mod semnificativ atmosfera intelectuală din facultățile și departamentele de științe politice, din colectivele de cercetare și revistele de specialitate. Acest *proiect (inter)personal de autodezvoltare psihoculturală* ar putea oferi consistență și sens activității unei persoane/grup în comunitate deschizând, astfel, una dintre posibilele căi spre ameliorarea profilului psihocultural la nivel personal și societal. Dar, această ipoteză de factură epistemică și psihoculturală ar trebui completată cu o ipoteză de factură instituțional-aplicativă vizând implicarea științelor politice în ameliorarea metabolismului politic al societății românești.

A doua ipoteză. Despre statutul instituțional al științelor politice în România și metabolismul politic al societății românești.

Cum ar fi posibilă implicarea politologilor în elaborarea *Proiectului de țară* ?

Dar, cum ar fi posibilă implicarea științelor politice în ameliorarea metabolismului politic al societății românești? Cum s-ar putea rupe „cercul vicios al politizării” sistemului administrației publice din România? În spațiul public s-a avansat, la un moment dat, următorul punct de vedere: „Ar fi nevoie, probabil, ca un partid mare și bine instituționalizat să rupă cercul acesta vicios și să ia, la un moment dat, o decizie altruistă împotriva propriilor interese”¹⁶. Personal, am serioase

¹⁶ Horațiu Pepine, *op. cit.*

îndoieli în privința capacității vreunui partid politic din România de a lua „o decizie altruistă împotriva propriilor interese”. În aceste circumstanțe, mă gândesc la o altă posibilitate.

Plasată în miezul confruntărilor vieții politice, a doua ipoteză pleacă de la ideea potrivit căreia natura contradictorie a raporturilor de putere – dominare vs subordonare, conducere vs ascultare, persuadare vs manipulare, putere vs opoziție etc. – și a jocurilor de interese – public vs privat, angajatori vs angajați, național vs regional (local), etc. în care suntem parte – modelează metabolismul politic al oricărei societăți. Prin analogie cu sensul consacrat al termenului „metabolism”, sintagma „metabolismul politic al societății” se referă la *asimilarea/acumularea resurselor și dezasimilarea/(re)alocarea resurselor prin controlarea raporturilor de putere și gestionarea jocurilor de interese*. Sintagma „metabolismul politic al societății” este o *structură conceptuală metaforizată* (o structură conceptuală de inspirație metaforică) care, în opinia mea, oferă o imagine mentală sugestivă a *vieții politice a societății din care fiecare dintre noi face parte*. Antrenați mereu în dinamica raporturilor de putere și a jocurilor de interese metabolizăm, de fapt, viața politică a societății, participăm în mod natural la metabolismul politic al societății și, evident, contactăm diferitele maladii ale acestuia. Noi nu putem scăpa de impactul raporturilor de putere și al jocurilor de interese, de provocările și derapajele vieții politice deoarece nu putem depăși natura contradictorie a raporturilor de putere și a jocurilor de interese în care suntem, naturalmente, angajați sau implicați. Desigur, noi nu putem depăși natura contradictorie a raporturilor de putere și a jocurilor de interese, dar am putea ameliora impactul acestora asupra vieților noastre în societate? Altfel, spus, cum ar putea științele politice ameliora metabolismul politic al societății?

Pentru a argumenta teoria metabolismului politic al societății și rolul științelor politice în contracararea derapajelor acestuia, apelez la paradigma *Părții și a Întregului în jocurile Puterii*¹⁷. În fluxul distribuirii și redistribuirii resurselor *între părți* (indivizi, grupuri, organizații, partide) și *între părți și întregul social*, gestionat prin imensul aparat statal-administrativ, apar numeroase tensiuni și contradicții. Coexistența tensionată a egoismului bio-genetic al câștigătorului care ia totul și pragmatismul rezonabil al celor călăuziți de un cod moral minimal, copartajant și redistributiv, modelează metabolismul politic al societății prin multiplele raporturi de putere vs contraputere. Ansamblul acestor raporturi configurează la nivelul întregii societăți țesătura *puterii social-politice de fond* resimțită de *puterea statal-administrativă ca o presiune social-politică* mai mult sau mai puțin difuză. În anumite circumstanțe, pe fondul acestei presiuni social-politice, forțele și interesele mai bine organizate se coagulează și acționează ca un *mainstream politico-mediatic* cu impact asupra puterii statal-administrative, altfel spus, cu impact asupra centrului decizional și administrativ al (re)alocării resurselor umane, informaționale, energetice, financiare la nivel societal (nivelul întregii societăți) și local.

Continuă, puterea social-politică de fond este aceea care, în numele suveranității naționale (suveranitatea poporului exercitată prin organele sale reprezentative democratice alese) legitimează mandatele deținătorilor temporari ai puterii statal-administrative. De mai scurtă durată, puterea statal-administrativă în act, puterea decidentă în numele unui mandat limitat în timp privind (re)alocarea resurselor la nivelul întregului social devine ținta competiției politice dintre părți și a presiunii social-politice exercitate de puterea de fond. Țintă a competiției oamenilor, partidelor și grupurilor de interese, puterea statal-administrativă trăiește o viață agitată, uneori dramatică, cunoscând forme diferite și schimbătoare. Generând prin competițiile politice diferite contraputeri

¹⁷ Anton Carpinschi, „Partea, întregul și paradigma totalitară”. *Sfera Politicii*, vol. XIX, nr. 6 (160)/2011, pp. 8-15, și „Democrație și totalitarism sau Partea și Întregul în jocurile Puterii”, prefață la volumul Ioana Drăgulin (coord.), *Democrație și totalitarism în Europa secolului XX*, Editura Muzelului Național Cotroceni, București, 2022, pp. 5-12.

circumstanțiale, puterea statal-administrativă se multiplică în diversitatea structurilor și obiectivelor sale concret-istorice care iau, în timp, forma unor regimuri politice mai mult sau mai puțin democratice și, desigur, efemere. De aceea, înțelegerea dialecticii subtile între puterea social-politică de fond, o putere *à long terme* și puterea statal-administrativă, o putere în act, o putere *à court terme* mi se pare una din lecțiile pe care metabolismul politic al societății o oferă politicienilor și politologilor din România și nu numai, în egală măsură.

Explicitarea raporturilor mereu fragile, dar permanente, dintre *puterea social-politică de fond* și *puterea statal-administrativă* mi se pare importantă pentru înțelegerea metabolismului politic al unei societăți și, implicit, pentru avansarea celei de a doua ipoteze vizând statutul instituțional al științelor politice și finalitatea aplicativă a acestora. Plecând de la ideea apartenenței noastre naturale la metabolismul politic al societății și de la lecțiile pe care această apartenență le oferă politicienilor și politologilor, avansează următoarea ipoteză: *consolidarea statutului instituțional al științelor politice în România se va realiza în măsura în care o anumită formă a puterii social-politice de fond apărută prin colaborarea politologilor cu politicienii va deveni un mainstream politico-mediatic cu impact asupra ameliorării metabolismului politic al societății românești*. Așadar, doar atunci când puterea social-politică de fond coagulată prin colaborarea sistematică și instituționalizată a politologilor competenți cu politicienii responsabili se va transforma într-un mainstream politico-mediatic cu impact asupra ameliorării metabolismului politic al societății românești, se va putea vorbi despre o *adevărată* consolidare a statutului instituțional al științelor politice în România. Atunci când mă refer la ameliorarea metabolismului politic al societății românești am în vedere, în primul rând, reformele structurale ale unui multinvocat și, deocamdată, nerealizat *Proiect* de modernizare și dezvoltare a României postcomuniste.

Pași spre consolidarea statutului științelor politice în societatea românească.

Un posibil scenariu de educație civico-politică

Câțiva pași par a ne îndrepta spre direcția îmbunătățirii calității vieții politice și a nivelului științelor politice în țara noastră. Un prim pas de factură *organizatorică* ne îndreaptă spre colaborarea sistematică și instituționalizată a politologilor și politicienilor responsabili și coagularea acesteia într-o formă a puterii social-politice de fond. Un al doilea pas de factură *politico-mediatică* merge mai departe spre transformarea acestei forme a puterii social-politice de fond într-un mainstream politico-mediatic capabil să declanșeze reformele structurale ale *Proiectului* de țară. De largă cuprindere, pasul al treilea, o *viziune strategică a reformelor structurale* ne deschide calea spre *contracurarea deficiențelor psihoculturale ale societății românești* printr-un proiect psihocognitiv de educație civico-politică și spre *ameliorarea metabolismului politic al societății românești* prin exersarea compromisului rezonabil între părți și asumarea unui cod moral minimal. Altfel spus, coagulând o formă a puterii social-politice de fond în stare să se transforme într-o tendință politico-mediatică majoră, specialiștii în științe politice împreună cu politicienii responsabili ar putea contribui la ameliorarea profilului psihocultural și a metabolismului politic al societății și, implicit, la consolidarea statutului epistemic și instituțional al științelor politice în România. Favorizată prin colaborarea oamenilor politici și a specialiștilor în științe politice, buna gestionare a treburilor publice la nivel național, regional, local ar contribui la ameliorarea profilului psihocultural și a metabolismului politic al societății românești și, implicit, la consolidarea învățământului universitar politologic și a statutului științelor politice în România de astăzi. Generalizând, am putea afirma că *într-un scenariu psihocognitiv și instituțional de educație civico-politică – profilul psihocultural și metabolismul politic al societății, puterea social-politică de fond*

și puterea statal-administrativă, colaborarea politologilor competenți și politicienilor responsabili, statutul epistemic și statutul instituțional al științelor politice – ar putea fi asumate printr-un act de voință și responsabilitate civică și profesională.

Pe firul prezentării celor două ipoteze apare, însă, un corolar important. Plecând de la relațiile complicate dintre politicieni și politologi în România zilelor noastre și de la nevoia autoreglementării lobby-ului profesionist în spiritul etosului civic, această ipoteză prezintă următorul corolar practic: *influența științelor politice în România ar putea crește prin constituirea unei Asociații naționale a specialiștilor în științe politice și participarea acestora la pregătirea marilor reforme ale unui Proiect de țară.* Misiunea unei asemenea Asociații profesionale în colaborare cu mediile politice responsabile și competente ar fi, în opinia mea, pregătirea pachetului reformelor structurale pentru dezvoltarea și modernizarea reală a României și gestionarea permanentă a acestui proces¹⁸. Un pachet de reforme autentice, structurale, ale societății românești – de la reforma sistemului educațional la reforma instituțiilor statului, de la reforma teritorial-administrativă la reforma digitalizării, de la reforma electorală la reforma partidelor etc. – este cerut de însăși *nevoia de emancipare și modernizare a puterii social-politice de fond din România postcomunistă.*

În această ordine de idei, din perspectiva unui teoretician (filosof) al politicului, consider că politologii ar trebui să extindă orizontul științelor politice prin identificarea și explorarea diferitelor forme de manifestare ale puterii social-politice de fond; să avanseze modele cât mai elaborate ale metabolismului politic al societății și să testeze parametrii acestora; să rafineze explicațiile și interpretările interacțiunii factorilor materiali și ideationali ai acțiunilor politice; să depășească pozitivismul și descriptivismul plat și repetitiv prin abordarea unor perspective analitice reflexive – fenomenologice, cognitiv-pragmatice, etico-axiologice etc. – în explicarea și interpretarea fenomenelor politice; să colaboreze cu sociologi, psihologi, economiști, matematicieni și programatori în proiectarea unor modele viabile de politici publice sectoriale.

În loc de concluzii: trecerea de la vorbe la fapte!

Dincolo de stop-cadre și ipoteze – utile pentru acumularea informațiilor și identificarea reperelor, ordonarea cunoașterii și proiectarea scenariilor – testul de voință și determinare pentru ruperea „cercului vicios al politizării” în România de astăzi rămâne pentru fiecare dintre noi – politicieni, politologi și cetățeni – *atitudinea, altfel spus, trecerea de la vorbe la fapte...*

BIBLIOGRAFIE

BOCANCEA, Sorin, intervenție în dezbaterile Dezbaterile „Statutul actual al științelor politice în România”, oragnaizată pe 24 iunie 2023, în cadrul celei de-a XXXI-a ediție a Conferinței naționale de comunicări științifice „Dimensiuni contemporane ale dezvoltării. Fundalul românesc al sincronizării europene”, la Universitatea „Petre Andrei” din Iași. disponibilă la <https://revistapolis.ro>.

BOGATU, Andrei, *Romania Din Perspectiva Dimensiunilor Culturale Dupa Metoda Lui Geert Hofstede*, disponibil la Romania Din Perspectiva .

CAREDDA, Sergio, *The 7 Mental Images of National Culture by Huib Wursten*, 17 aprilie 2020.

CARPINSCHI, Anton, „Democrație și totalitarism sau Partea și Întregul în jocurile Puterii”, prefață la volumul Ioana Drăgulin (coord.), *Democrație și totalitarism în Europa secolului XX*, Editura Muzelului Național Cotroceni, București, 2022, pp. 5-12.

CARPINSCHI, Anton, *Ieșind din mintea captivă*, Editura Universității „Alex. I. Cuza” din Iași,

¹⁸ Cf. [Ce este un politolog | Formare și studii \(formacionyestudios.com\)](https://www.formacionyestudios.com).

2020.

CARPINSCHI, Anton, „Partea, întregul și paradigma totalitară”. *Sfera Politicii*, vol. XIX, nr. 6 (160)/2011, pp. 8-15.

CARPINSCHI, Anton, „Towards A Culture of Innovation. How Could The Innovative Spirit Be Cultivated in The Romanian University Environment?”, in *Journal of Intercultural Management and Ethics* (JIME), Issue No. 3, 2020, pp. 85-99.

CARRUTHERS, P., „[Two concepts of metacognition](#)”, in *Journal of Comparative Psychology*, 128(2)/2014, pp. 138-139, disponibil la [Two concepts of metacognition. \(apa.org\)](#).

CORNEA, Ramona, „România este pe primul loc în Uniunea Europeană după rata abandonului școlar. În 2022, ponderea tinerilor români care au părăsit devreme sistemul de educație și formare a fost de 16%. Media Uniunii Europene a fost de 10%”, în *Ziarul financiar*, 25 mai 2023.

DAVID, Daniel, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, Editura Polirom, Iași, 2015.

FLAWELL, J. H., „Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry”, in *American Psychologist*, 34/1979, 906-911, disponibil la [Metacognition and cognitive monitoring](#).

HOFSTEDE, Geert, *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, 2 nd Edition, Sage Publications, 2001.

HOFSTEDE, Geert; G. J. Hofstede și M. Minkov, *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. 3 rd Edition. Mc Graw Hill, 2010.

ILIESCU, Adrian-Paul (coord.), *Mentalități și instituții. Carențe de mentalitate și înapoiere instituțională în România modernă*, Ars Docendi Publishing House, București, 2002.

LUCA, Adina, *Where Do We Stand - A Study On The Position of*, disponibil la [Adina Luca - Where Do We Stand](#).

MIHUȚ, Ioan & LUNGESCU, Dan, *Dimensiuni culturale în managementul românesc*, disponibil la [Microsoft Word](#).

PANAITE, Adrian, „Document remis clienților de proprietarul BCR: Un copil născut azi în România atinge doar 58% din potențialul productiv, cel mai scăzut nivel UE. Rezultate foarte slabe ale testelor PISA la citire, matematică, științe”, în *Profit.ro*, 4 noiembrie 2023, disponibil la [www.profit.ro](#).

PAȘCA, Cosmin, „Crevedia și 2 Mai, Botoșani și top Shanghai”, în *Ziarul de Iași*, 29 august 2023, disponibil la <https://www.ziaruldeiasi.ro>.

PEPINE, Horațiu, „Cercul vicios al politizării. Una din promisiunile repetate și mereu neonorate de toate guvernele este aceea a depolitizării funcției publice”, în *Deutsche Welle*, 12 iulie 2011.

WURSTEN, Huib, *The 7 Mental Images of National Culture. Lading and Managing in a Globalized World*, Hofstede Insights, 2019.

***, [Ce este un politolog | Formare și studii \(formacionyestudios.com\)](#).

***, „Geert Hofstede – Cele 5 dimensiuni culturale (+România)”, disponibil la [Geert Hofstede –](#).